

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות * פנינים ופרפראות * מדות והליכות

פנינים

ויקחו אליה שמן זית זה (כו, כ) - למה נאמר בלשון לקיחה ולא בלשון נתינה? כי אם היה הקב"ה מצוה אותם להביא שמן זית, היה השמן מקטרג בדרך נגד כל מצוה, ולכן נאמר ויקחו, שלא יהא שטן מרקד. (מאורה של-תורה)

שמן זית נוטריקון שכחה זו נגרמה מששברו ידי תורה, כפי שאמרו חז"ל שאם לא היה משה משבר את התורה, לא היה ישראל שוכחים את התורה שהם לומדים, ועל-ידי שבירתם הם לומדים ושוכחים, ושוב חוזרים ולומדים, אולם על-ידי הבאת שמן זית, שהיא סגולה לזכרון, יחזיר את למודם. (ולגד אמר)

שמן נוטריקון שלחן מטה נר, והם שלשת הדברים שצוה רבנו הקדוש לבניו, הזקרו בכבוד אמנם, שלחן יהיה ערוך במקומו, מטה תהי מצעת במקומה, נר יהיה דלוק במקומו, והוא מרמז בפסוק ושמון על-ראשה אל-יהסר, ששלשה דברים אלו יהיו לאדם תמיד, וכיון שנשמת רבנו הקדוש היא ניצוץ נשמתו של משה רבנו, לכן נאמר עליו ואתה תצוה את-בני ישראל ויקחו אליה שמן, דהיינו שאמה רבי יהודה הנשיא תצוה בניה לקחת שמן - שלחן מטה נר, וזה יהיה להעלות נר תמיד, בגימטריה בשבת, שצונו לעשות כן בשבת. (קול יהודה)

קתית למאור (סם) - דרש רבי משה מקברין, כי יש לבתת ולשבר את הלב לפני הקב"ה, ואז תהיה למאור, בהארה ובהתחזקות מתוך שמחה, ולכן מפרש רש"י ולא למנחות, שלא ישאר חסין-שלוש מונח בעצבות ובמרה שחרה, ורמז לדבר בראשי התבות קתית למאור, שהם בגימטריה זהו לב. (מגדנות)

ואתה הקרב אליה את-אהרן אחיה (כח, א) - ב"כלי יקר" כתב, שמצד מעשה העגל, נתרסק אהרן כמו שנפסלו בכורי ישראל מעבודה, ומשה קרבו שוב בתפלתו. ורמז לזה בתבות ואתה הקרב שהו נוטריקון בעשית העגל קדוש רחוק, ובידי תפלה אלי התקרב. (שם)

והם יקחו את-זההב (כח, ה) - בכתב והקבלה דיק מדברי יונתן בן-עזיאל, כי הפנינים בני אהרן נתנו מפיסם את בגדי הכהונה, ורמז לזה בכתב יקחו, שהיא בגימטריה פנינים. (שם)

ספורים בפרשה

ונשמע קולו בבאו אליהקדש (כח, לה)

רבי חיים מגריסק הזדמן פעם עם כמה מתלמידיו לשמחת נשואין של אחד מבחורי השיבה, והצבור נעמד להתפלל תפלת ערבית. היתה שם קבוצת בחורים שהתפללו בקול רם, צעקו וצווחו והתנועעו בסופה וסערה, כמו בתפלת נעילה של יום-הספורים. לאחר התפלה אמר רבי חיים בצחוח: "הרי נאמר על הכהן הגדול שעל שולי מעילו היו פעמוני זהב, כדי שיהיה נשמע קולו בבואו אליהקדש כדי להתפלל לפני ה' יתברך. ואם היה הכהן מתפלל בצעקות כה רמות ובנענועי גוף כמו בחורים אלו, לשם מה היה הכהן הגדול זקוק לפעמונים שנקבעו בשולי מעילו?... ומאי-דך, כאשר הבעלי-שם טוב נשאל פעם מדוע נוהגים תלמידיו להתנועע בעת התפלה, המשיל זאת לאדם הטובע בים, שהוא מניף את ידיו בתנועות עזות כדי להנצל, והוא משוע ככה לעזרה, ובנדאי שאין העומדים מנגחכים ולועגים לתנועותיו המשנות וזעקותיו הפאות מתוך רצון להחליץ ממצבו.

לאחת הצלת בחורי ישיבת מיר בדרך נס משואת יהודי אירופה, דרך שנחאי שבסין, הגיעה קבוצה גדולה מהם לאיסטניסוד שבניירורק, בראש השנה התפללו הבחורים יחד, ותפלתם היתה נלהבת וחמימה, אליה לא הרגלו בעלי-הבתים המקומיים, שנהגו לשבת ולהאזין לחזן מנסה ששופר בתשלוש הגוון באמצעות מכירת פרטיסי בניסח. אחד מהם פנה לראות את תפלת הבחורים, והתפלל לראותם צועקים מעמק הלב, עד שקול החזן כמעט ואינו נשמע. "ביצד יתכן שצבור כה גדול מתפלל בלי חזן? שאל את חברו, והלה השיב: "אלו בחורים מסבנים ועניים, וכיון שאין כסף בידם לשפר חזן שיכפה בעבורם, הם נאלצים בלית-ברירה לבכות בעצמם..."

ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלקים (כט, מה)

רבי חנוך הגיד מאלכסנדר ספר פעם, כי הכיר אדם חשוב ונעלה, וככל שהתקרב אליו והכירו באמת, "הלכה הערכתי אליו ופחתה". אולם מאז הכיר את רבי מנחם מנדל מקוצק, "אזי ככל שהפחתי אותו יותר והתבוננתי בדרךיו והליכותיו, כך גדלה והתעצמה דמותו בעיני". והרבי הוסיף ואמר: "זו פונת התורה בפסוק וישכנתי בתוך בני ישראל, לומר שקדשה אמתית ופנימית, היא גם כאשר היא בתוך בני ישראל, דהיינו שהבריות מכירות בה, ולא רק שאינה נפגמת אז, אלא אדרבה, דוקא עמה והייתי להם לאלקים..."

בעת הקמת בית-הכנסת בב'לו, נקלע לשם סוחר אחד, ובראותו את הבנין העולה ונבנה, נכנס אל ה'שור שלום' והניח סכום הגון להוצאות הבניה, אך בקש שהרבי יתפלל כי בחרף ירד שלג גדול, כדי שיוכל להעביר בקלות ובהוצאה מעטה את סחורתו באמצעות מזחלות שלג. הרבי נטל את פדיונו הנכבד, וברכו מבקשו. הגיעו ימי החרף, ואמנם השלג נערם בדרכים והקר חדר לעצמות. יום אחד שחו שני ילדים מקומיים זה לזה: "הרבי קבל כסף, ומשום כך אנחנו צריכים לסבל מהקר הגדול... הגיעו הדברים לאזני הרבי, והוא מהר לזמן את שני הילדים, ובקש מאנשי ביתו לתפר מעילים טובים בעבורם. והוסיף: "אם ילדים אלו ימשיכו לסבל מהקר העז, אצטרף להפסיד את כל הכסף שקבלתי לבית-הכנסת, ולהחזירו לסוחר..."

היה היה

אֲשֶׁר מְלֵאֲתֵינוּ רוּחַ חֲכָמָה

חפיקאי דיהנדאי היה רבי יוסף וינברג איש ירושלים, ואת פקחותו רתם למען הפלל והפרט. מקרב היה לחזון אי"ש אשר העריכו מאד, וכאשר נשאל פעם לגבי שדוך עם אחד מבניו אמר: "ר' יוסף הוא יהודי פקח מאד", ובהזדקקה לכך ספר לשואלו על המאדע הבא שהתרחש עמו, והתבטא בחינה: "האם לי היתה עולה על-הדעת המצאה פקחית כזו? הוא פקח יותר ממני..." ומעשה שהיה כך היה. הספור ארע לפני כשבועים שנה, עם סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל. המצב הכלכלי היה רעוע מאד, והתושבים חפשו פל'דרוך כדי להשיג מטבע זר מחוץ-לארץ, שכן שווי של הדולר בשוק השחר היה גבוה בפלים מאשר לפי ערכו החקי בבנקים הרשמיים. במשך תקופה הצליח הצבור להמיר את המטבעות הזרים שקבלו מבני משפחתם שבגולה, אולם השלטון החליט לשים קץ לכך, כדי שלא להחליש את המטבע המקומי. מעתה ואילך, חל אסור של הבאת פסף זר ארצה והמרתו שלא פחק. המענין לקבל כספים מחוץ-לארץ, יאלץ להפקיד את הכסף או את ההמחאה הדולרית בבנק, ולהוכיח את דבר ההפקדה במלוואה. בתחלה היו שהתכמנו והסתירו את ההמחאות שקבלו, אולם השלטונות החלו לבדוק כל מכתב שהגיע ארצה, וכשהיו מגלים עמו מטבע-חוץ, היו מקניסים למעטפה פתק אזהרה, בו נרשם כי "אל מכתב זה צרף סכום פלוני במטבע חוץ, ואי-לכך עליכם להפקיד את הסכום בלו באחד הבנקים בארץ, ולשגר אל משרדנו הוכחה רשמית כי הכסף הפקד בהשבון". היתה זו מפת מחץ לחלפני הפספים ולסוחרים, שכן אף אחד לא היה גנפשו להמיר בצורה בלתי רשמית את ההמחאות שקבלו, שהרי עליהם להוכיח לאחר מכן כי הפקידו את הכסף בהשבון בנק, ואיך יעשו זאת? ומשום כך נעצר המסחר בהמחאות ובמטבע-חוץ פמטע כליל.

היחיד שמצא מוצא מר-הסבך לכך, היה ר' יוסף וינברג, שפדרפו מצא תמיד פתונות לכל בעיה שנוצרה. הוא עשה זאת מחסר ברה, שכן אנשים רעבו ללחם פשוטו כמשמעותו, והיתה זו משום הצלת חיים, ולא חליקה מתוך מטרה להתעשר ולעשות רווח במרמה. והתחבולה שלו היתה גאונית בפשטותה. הוא פתח חשבונות בנק מדמים במדינות שונות, והזמין משם פנקסי המחאות רבים. כל מי שבקש להמיר המחאה שקבל מחוץ-לארץ, והיה עליו להוכיח כי הפקיד את הסכום שקבל בבנק רשמי, היה בא לר' יוסף, והוא היה נותן לו צ'ק משלו באותו סכום בדיוק פפי הרשום על המחאה הזרה שקבל. הלה היה מפקיד את המחאה הבודיה בחשבון הבנק שלו, מקבל על-כך אשור רשמי מהבנק, ומציג אותה במשרדי המשלה בהוכחה שאמנם קים את החק פנדרש והפקיד בבנק את הכסף שקבל. לאחר פחדש-חדשים, כאשר המחאה הבודיה היתה חוזרת על עקבותיה, לאחר שהתברר שאין לה פסוי והחשבון לא קים כלל, היה המפקיד משלם את עמלת ההחזרה ומשליך את המחאה הפוזבת לפח. ולמרות הקנס, עדין היתה העסקה בדיאית, שכן הסכום שקבל בעל המחאה בשוק השחר, היה גבוה הרבה יותר, והסכום פסה את ההוצאות ואף הותר רוח הגון. עברה תקופה מסמית, בה עשה ר' יוסף חיל ברעינו המזהיר והצליח בינתיים להציל יהודים רבים מהרפתגרי, אולם מתחריו החלו להצר את-צעדי ולבלש אחריו. הללו לא הצליחו להבין כיצד הוא מצליח להערים על השלטונות, עד שגלו את סודו וברב גבוותם הלשינו עליו למשטרה שהחלה לעקב אחריו. הענינים התגלגלו, ולבסוף נחשד ר' יוסף במעשה מרמה וזיוף המחאות, והעמד לדין. אלא שהוא הקדים רפואה למכה, וכל האנשים שעסקו עמו בקשרי המסחר וזמנו לחקירה, התבקשו על-ידו לספר, כי את המחאות העבירו ליד ר' נחום רוט, סוחר במאה שערים, והלה היה משלם להם את תמורת הבנק. לא היתה בכך ספנה לר' נחום, שכן הוא שבק חיים בדיוק באותה עת, וכשחקרי המשטרה באו לחקר אותו, מצאו את מודעת האבל תלויה על פתח ביתו... ר' יוסף הצליח להתחמק אפוא מהאשמה, אולם נמצא אדם אחד חלש-אפי, שהפך לעד-מדינה, וספר כי ר' יוסף עצמו המיר את המחאה שלו. בראותו את עצמו במצר, נסע ר' יוסף אל החזון אי"ש, ויחד החל לטפס עצה פיצד לצאת מר-הסבך. החזון אי"ש הציע לטייל ברחוב כדי לדון בענין, ובשחתם עמד החזון אי"ש פתובע ובקש מר' יוסף לענות לו על כל שאלה וטענה, פאלו הוא נמצא עתה בבית-המשפט. על כל השאלות מצא ר' יוסף הפקח תשובה על-אתר, אולם על אחת השאלות לא מצא תשובה מתאימה, והחזון אי"ש יעץ לו לנצל את זכות השתיקה פמוצא יחיד. עורך דינו של ר' יוסף היה המשפטן יצחק טוניק, שהיה בתחלת דרכו, והוא התקשה לקבל את עצת החזון אי"ש, אולם בסופו של דבר התברר, כי הוא חכם עדיף מנביא. ר' יוסף יצא זכאי בדין, פיון שעדות התביעה היתה מלאה סתירות וההוכחות לא היו מספקות. זמן קצר לאחר המשפט המצלח, פגש עורך-דינו של ר' יוסף את השופט, והלה אמר לו: "דע לה, כי נס היה לו למרשך ששמר על שתיקה, שכן אני חבננתי לחוקרו פמשפט ולהכשילו בשאלה פלוגנית", וכאן נקב באותה שאלה שהחזון אי"ש שאל את ר' יוסף ועליה לא מצא מענה, "וכיון ששנתק, נאלצתי לשחררו". "אני מכרח לפגש את רבך", אמר עורך-הדין טוניק לר' יוסף בהתפעלות, "שכן ברצוני להכיר איש פקח פמודה, אשר ידע לחשב מראש מהלך גאוני כזה ולהוציא אותך זכאי באופן מפתיע"... והפלא יגדל, בכך שהחזון אי"ש התבטא לבנו של ר' יוסף שלמד בבני-ברק, עוד בטרם התקיימה ישיבת בית-המשפט, כי אביו יצא זכאי בדין, ונבואתו זו התקיימה במלוואה.

מאורות

ה' אֶלְעָזָר הַחֹרֵץ מְטוֹרְנִיגְרוֹד
ליום ההולולא ט' באדר תקס"ו

מגדולי צדיקי זורו, תלמיד הרבי ר' אלימלך מליז'נסק, 'החזוה' מלבליו והמגיד מקו'ניץ. מצאצאי משפחת הלויים הורוץ המעטירה, פן אחריו לרבי יעקב אחי השל"ה הקדוש. שמש קרבה של טו'ניג'רוד, ושמו נזכר לדורות כ"אחד הגדולים אשר בארץ, אשר שמה ישבו כסאות למשפט". נודע בגאונותו ולמדנותו, ודרשו'תו בעיר עשו פרי ועקרו רבים לעבודת השם. דברי תורתו נכנסו בפפרים "נעם מגדים וקבד התורה" על-התורה, ופרשו לתהלים נדפס בשם "אמרות טהרות". בק'ו, חבר רבי יוסף האומים את פרושו "פרי מגדים" על השלחן ערוך, וכאשר הגיע לאחד מגדולי זורו, סרב הלה להספיק לספרו, וטען כי הלומד בשלחן ערוך עצמו אינו זקוק לבאורו. נסע ה"פרי מגדים" בפתי נפש, וכשהגיע לטו'ניג'רוד נחמו ה"נעם מגדים", העניק לו את הסכמתו, והתנבא כי "הספר משנת חקמים יהא סנח בקר'ו'וית, והספר של כבוד תורתו ילמדו בו בכל עבר ופנה ויהיו שותים בצמא את-דבריו", בנאף שהתקיימה לדורות. בספרו קוב, כי כל זמן שיושבים חסידים ואנשי מעשה בסעדה שלישית, לא נדונים ויודי-גיהנם, כי עדין כלם בבחינת שבת. בהיותו במיטב ימיו, נסע מלבליו לקו'ניץ בדרבו, וכשהגיע סמוך לעיר וראה את בית-העלמין, אמר: "מה נאה המקום הזה, זאת-מינותי עדיד פה-אשב כי אותה". ולאחר ששהה כמה שבועות אצל המגיד מקו'ניץ, נפטר לפתע בגיל צעיר, ונקבר שם בבקשתו, והמגיד נשא עליו מספד גדול ומר.

יוסיף דעת

פירוש רש"י לתנ"ך ולתלמוד משופע במלים לעויות, והדבר בולט בפרשות תרומה וצדקה בכלי המשכן ובדי הכהונה. שרש"י מבאר מלידי שמוש במלים לעויות. חיק הלעיים המובאים בפירושו לתנ"ך הוא 1,300, וכיום משתמשים בהם לשחזור הצרפתית העתיקה שדברו בימינו. ויש לדעת, כי רבים מהלעיים המופיעים בפירושו רש"י, הם תוספות של הדורות המאוחרים, ויש בהם משמות אחרות, מאיטלקית, ספרדית, גרמנית עתיקה, לארמית, ופאילו רוסית מנו במלכים א': "לולט" בלשון רוסית; בטונה ממה שמקובל לחשוב, בלע"ז אינו נטריקון בלשון עז; שכן רש"י כותב "בלשון לע"ז, ולא ייתכן שכתב בכפילות "בלשון לע"ז עז ר", אלא פנה המלה הוא נך, כמו "בית יעקב מעם לע"ז", ובדרך כלל משתמשים בו ללטינית וצרפתית. ואומנם כתב-היד הישנים נכתב "בל", ומאוחר יותר "בלע"ז, ולאחר מכן נוספו לו מירכאות ולהדגשה, אך אין זה נטריקון. ערכם של לע"ז רש"י עצום רב, ובעמים רבות המשמעות שונה בתואם להם, והמדולג עליהם מאבד את הוונה העמוקה בדבריו. לדוגמה ביאור על המלה "משוקדים" שבמנורה שהוא מתרגם: "מצוירים היו כדרך שעושים כלי כסף וזהב שקורין נאל"ר", והכוונה ל"צפור" - אומנת של ביצוע תצריב באמצעות נפירת. יש הטוענים כי בימי רש"י היה ספר תרגום בידי יהודי צרפת וביחוד אצל המלמדים, והוא שימש כספר עזר למתרגם כדי להסביר את המלים הקשות במקרא, ולכן כותב רש"י בפירושו לתורה "בלשון לע"ז או שקורין בלשוננו", לעומת פירושו לש"ש ששם המלה הלועזית מופיעה חלק מהמשפט הגריל. ולעיתים רש"י עצמו מצטט מתוך ספר התפירות: "ולענינים - מותרים בו הפותרים לשון מסוכת קוצים", וביחוקאל "וראייתו בספרי תפירות ולא נתיישבו לו", אולם זו השערה רחוקה. מטרותיו של רש"י בהבאת הלעוים היא בעיקר למען דוברי שפה זרה שיבינו את פירושו המקראות. לעתים הוא מצטט מלשון העם כדי לשבר את האוזן, ולעיתים הוא משתמש במלה לעוית בהודר מלה מתאימה בלשון הקודש לזיוה הדבר, שכן הרבה הפעמים חדשים היו בזמנו שלא היו בזמן חז"ל, ועדיין לא נקבעה להם מלה משל עצמה בלשוננו. יש פמיעים שרש"י מקצר דבריו, ובמלה לעוית אחת הוא מבטא רעיון מפורט, ויש שהוא גנור במלה לעוית להבנת הפעלים לפי הקדוקן, ובעמים שהוא מוכיח שהמלה הלועזית נוצרה מלשון הקודש ומצביע על הצליל הדומה בין המלים כי שורש כל הלשונות בלשון הקודש. צדיקים הפלילו בחשיבות לימוד פירוש רש"י עם כל חיובת הלשון, והחזירו שלל לדלל עליהם כלל.

ונקדש בכבדי

העירה אלג'יעדי השוכנת בגליל העליון בעיר שרעב שבתימן. שוכנת בראש הר, ופסגתו דומה לשתי דבשות של גמל וביניהן עמק. בדבשת המערבית גרו היהודים, ובמזרחית המסלמים להבדיל, אשר בנו 'סאדה', דהינו אדונים ואצילים. פיון שהחזיקו עצמם כצאצאי מחמד נביאם, וסמוך ההפר שלקם היה פריכת מצנפת ירקה על-ראשם. אלו היו ידועים בשנאתם העוורת ליהודים, וכאשר יהודי היה רוצה להגדיר אדם בעל שנאה, היה אומר "זה שונא כמו אלג'יעדי". בעירה זו התגורר שיח נכבד, שהשתרף אף הוא לאותם מסלמים מיחסים, אולם בשונה מהם היה איש נבון ומתון, ובסתור לבו חבב את היהודים, אותם הכיר פאנשי אמת ושונאי-בצע, לעמת אחיז המסלמים שפלם היו חשודים בעיניו על הממון ותעבם בלבו. בעל הון היה השיח, ודאגות של פרנסה לא היו חלק מסדר יומו. פיון שפך היו עתותיו בידו, ומתוך בטלה היה מתפנס מדי יום באולם הגדול שבארמונו, ועמו אנשים רבים הקרובים למלכות, ומבלים ימיהם בשיחה בטלה בקבל וריק, ולא היתה שיחה שלא הגיעה בסופה אל היהודים, אולם השיח השכיל להסתיר את דעתו, והיה מתחמק באמירה סתמית כי "לא מה שאתם חושבים על היהודים נכון". היה זה באחת משיחות הבטלה, כאשר הדוגרים דברו סרה ביהודים והבאישו ריחם פאנשי שקר. השיח לא הצליח להתאפק, ואמר: "אם תשאלו את דעתי, הייתי מגלה במלא הפנות, כי אלו הייתי נאלץ לצאת למסע למקום סכנה, הייתי בוחר בברית יהודי ולא מסלמי, כי בו אני יכול לבטח שלא ינטשני כשאהיה בסכנה. כי היהודי הוא אדם מאמין, ואמונתו חזקה ויציבה לאין ערוך מאשר המסלמי, וכל אדם מאמין הוא גם נאמן".

דבריו של השיח נפלו על השומעים פרעם. הם לא האמינו למשמע אונניהם, וראו בקד הלול הקדש, אלא שאף אחד לא ההין למחות נגדו, שכן הוא היה גבור-חיל, בעל המאה ובעל הדעה, ובעל-פרחם בלעו את עלבונם בחרוק שינים. והנה הגיע זמן תפלת הצהריים 'צלאת אלג'יעדי'. באותם ימים לא היה למסלמים שעונים, אולם היו נסגים כדי להכחין עליפי השמש את השעה הקדיקת. בדרך כלל היה השיח עצמו מכחין בשעה, אף הפעם בושש להורות לקום לבית התפלה. לבסוף, כאשר פלו כלי-הציון, 'הבחין' השיח בחסר סבלנותם של הנאספים, ושאלם על-כף, וכאשר הלכו טענו כי "הגיעה עת תפלת הצהריים ואדונונו בנראה לא חש בכך", אמר: "ראיתם גם ראיתי כי הגיע זמן התפלה, אולם היום ברצוני לחולל שוני בפסח השגור". ובעוד בלם מביטים בו בפליאה, שלף את חרבו וקרא בעינים מזרות אימה: "היום נתפלל פאן במקום בבית התפלה, ובמקום לפנות לכוון מכה נפנה אל הנרגילה שלי, ובכל מקום שמזכר שם הבווא תזכירו את הנרגילה, ואי לו למי שיסרב". בלם סברו כי דעתו השתבשה עליו, אולם אף אחד לא נסה למחות. בהקניעה קמו והחלו בתפלה, כאשר הוא שומר את פיהם לכל ישנו מאומה מהוראתו. וקעדר סכלים עמדו בלם והשתחוו לכוון הנרגילה, כשהם מזכירים את שמה תחת שם 'אללה', בטפשות מעוררת חזון רב...

הגיעה שעת בין-הערבים, והשיח אמר למשרתו: "לך לבית היהודי סלימן אל-נחאס, והבא אותו לכאן בלי ענובים, חי או מת". הלה יצא מנהל בדבר השיח, וכאשר היהודי סלימן, הוא ר' שלמה חרש הנחשת, טען שעליו לצאת עתה לתפלת מנחה, הפציר בו השליח להתלוות אליו מיד פיון "שחייך בסכנה". בלית-בררה נאלץ ר' שלמה להגיע אל השיח אותו הכיר פניעים הליכות, ובהגיעו הצטוו "להפנס מיד אל אולם הויעידות". הדבר לא ארע מעולם, שכן היהודים לא הרשו להפנס אל ההיכל הפנימי של המסלמים ונתורו תמיד לעמד בחוץ מתוך מטרד לבאותם, ור' שלמה עשה זאת בקיל ורעה. "עוד לא התפלתי מנחה", אמר למארחו, כאשר הלה הציע לו להסב עמם לשיחתם, והשיח ענה כמתמם: "להתפלל? אין בעיה, אולם עליך לעשות זאת פאן לעיני בלם, ועליך להתפלל לכוון הנרגילה שלי ולא לכוון ירושלים. ולא עוד, אלא שעליך להתפלל בקול ולהזכיר את שם הנרגילה במקום את שם הבווא". ובדברו, קם השיח על רגליו, הניח את חרבו והודיע: "דע, כי אקשיב לכל מלה שלך, ואם הנסה להתחכם - דמך בראשך". המסבים נבהלו למראה השיח הזועם, אולם היחיד שלא אבד את שכלו, היה ר' שלמה היהודי. "אדוני, אם החלטת להתנפל אלי, מדוע לך לענותני? מוטב שתפני בהרבה עכשו, במקום להתעולל עלי ברשע". ובדברו, הטה את ערפו כלפי השיח, אלא שהוא נסה לשכנעו להתחיל בתפלתו כפי הוראתו כדי להנצל, אך היהודי הקשיח לעמד על שלו בחרוף נפש. "אמנם רוחש אני לך כבוד רב, אולם את אלקי השמים אני ירא ורק אותו אעבד, ואת המחיר חיי לא אשנה מתפלתו יהי מה". השיח נסה שוב ושוב להלך עליו אימים, לרבות בליאתו "עד שתבין כי טוב לך לעשות כדברי מאשר לכל בהרגי", והאריך בתאווי אימים על הענויים הגפויים לו, אולם ר' שלמה עמד בצור חלמיש נגד כל הדברים, עד אשר הנאספים השתוממו מעז רוחו. "רואים אתם? פנה לפתע השיח אל המסלמים, עם איש פזה הייתי מוכן לצאת למקום סכנה בלי חשש. וראו נא כמה בזויים אתם, שבשביל פחד מעט מחרבי, עמדתם קעדר תישים והתפתם אללים חיים בעץ ובש מעשה ידי אדם. וכי אפשר לבטח בכס בעת צרה? והשיח הרים את קולו: "אמרו נא אפוא בלכם, במי הייתם בוחרים בבריתו למקום סכנה?" ובלם השיבו פה אחד: "ביהודי" ... ר' שלמה שחרר על-אתה, וכאשר נודע המארה בצבור, התקדש שם שמים ברבים ואף המסלמים הנקאים הודו, כי אין אנשים נאמיים ומאמינים כפי ישאל. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

ואתה תצוה (כו.ו) - צריך לדעת למה הצויר לומר ואתה אחר שעמו היה מדבר עווד, למה אמר תצוה ולא צו עווד, למה אמר לשון צויר? ודברינו ז"ל אמרו בזה הדשות, מהם אמרו אין צו אלא זרו לצד שיש חסדוברים, ואולי כי לצד שהדבר אינו מן המוסר לצוות ה' שידליקו נרות בבית ה' אשר ממנו תצא אורה, אשר על פן אמר למשה כי מצוה זו לא יאמרנה לישאל עליפי ה' אלא הוא יצוה, פרוש מפי עצמו, שיהגו כבוד זה להביא שכן להדליק, ולזה אמר ואתה, פרוש מלפני מה שצויתוך הוסף אתה לצוותם עליזה. ורקוק לומר תצוה ולא תדבר, להצדיק דברנו אלה שיהיום הוא על הדבר, שאם אמר תדבר יהיה הנשקע כי ידבר דברי ה' בסדר הרגיל לדבר מכלי צרה הודו, ולזה לא אמר צו שאז יהיה נשמע שיאמר כי ה' אמר אליו לצוה, אלא תצוה פרוש מעצמו. ולא יראה בעיניו כי מצוה זו קלה היא פיון שאינה אלא מפי משה, לא כן הוא, שאין זה אלא משום דרך כבוד לאל עליון, אבל המצוה תרי אנו רואים כי ה' אמר אליו שצוה. ואולי כי לזה אמר ויחזקו אליה, פרוש למה שאתה בדתך תצוה. עוד ירצה, לצד שצוה ה' כל מעשה המשכן ועניניו לנוכח שיראה שצוה לו שיעשה הוא כל הדברי אליו ויביא כל הדברה אל המשכן לצד התלבותו בעבודת ה' גם יעשה מלאכת המשכן ועבודתו, לזה אמר אליו ואתה תצוה, פרוש מה שיש לך מהתרוון על כל ישראל אינו אלא מה שתצוה אותם לבד, ולזה אמר תבת ואתה, ותוספת הנא"ו לצד שיש עושים לבד משה, וידיק גם כן אומרו תצוה ולא אמרו צו: ואולי שירמו באומרו תצוה על דרך אומרים ז"ל, כי כל המלמד חכם יש לו ניצוץ ממשמת משה, ולזה רבותינו ז"ל היו קודאים זה לזה משה, כי הוא זה המדבר בחזנית נפש הלומדת תורה, והוא אומר ואתה תצוה על דרך אומרו כי מלאכו יצוה לך, שהוא לשון צוהא לזוי לאיש ישאל הכבדים, וכבר ידעת כי אין חשיבות אלא באמצעות עסק התורה. ובהר ה' לרמוז רמוז זה במצות שמך כי הוא בחזית התורה שהוא אור העולם.

דברי הימים

בט' באדר ת"ר, אירע נס לרבי משה אזולאי, בן-בנו של החיד"א, עם משפחתו, ש"נעשה לו נס גדול, שנבלה עליית הבית והכל נסמך על עמוד קטן מאוד, דבר אשר לא ישער, והבנאי נשא שותומם בארות זה הפלא, ואמר שבנודאי בא מלאך והניח ידו על המפולת כדי שלא תלך יותר ותישאר שם. והיה פלא גדול חוץ מהטבע שניצולו כל בני הבית. וזה היה שני ימים קודם הירצוויט של הרב מ"ז (ז"ל) וזקנו החיד"א, שנפטר בי"א באדר תקס"ו, ואמר שבוודאי זכות הרב מ"ז הגין עליהם. וסיפור מובא ב"שמע טוב" המצורף ליומן החיד"א 'מעגל טוב', בו הוא מספר בלשון ציורית את מסעו כשילח ארץ-הקודש בארצות הגולה. ורבי משה מספר שם גם, כי "אחר פטירת מ"א (מר אביו) הרב ר' ישעיה ז"ל, גנבו מביתו המטטה של מ"א הנזכר, שהיתה של מ"ז החיד"א דצוק"ל. ובראשה היתה מחופה בטס של כסף וחקוק בה אותיות חיד"א, ועל המטה היה חקוק ג' תיבות אלו יעל"ץ הש"ה וכו', ואמר ר"מ הנזכר דבתיבות אלו רמוז שם קדוש שהוא שם טוב להצלחת הדרך (כוונת לשם יוה"ד). והגנב מר המטה הנזכר לגוי אחר, והקונה היה שואל עליו דבר גוזמא (סכום רב), ור"מ לא רצה ליתן לו, ונשארה המטה ביד הגוי, ואחר עבור שנה ויותר, קרא הגוי לרמ"א ר"ו ואל הילך המטה שלך, ואל תאמר לי כמה נתת עליו ואני אתן לך, והשיב לו הגוי איני רוצה שתתן לי מאומה, ונתן לו המטה בחנם, והוא חילג' (חידוש גדול?)". רבי משה סיפר עוד על החיד"א, בניניהם על הסיבה שעבר בבחורו לחברון, מפני שעה סיגופים עצומים כדי להשיג השגה, ובאו בחלום לאביו כי הוא בסכנה מ'הפלונות' המתקנות בו, היא קליפת לילית רח"ל, וכן שחזיר"א היה החזן ומאריך ב'ברכו' במוצאי שבת, כסגולה להצלחה כל השבוע.

דרשו חז"ל על הפסוק "ואתה הקרב אליך אתה אהרן אחיך", כי פשיטתו משה מסיני וראה את עם ישראל במעשה העגל, היה בלבו על אהרן אחיו, כי סבור היה שהיה שותף עמו. אמר לו הקב"ה, יודע אני כי פגעת אהרן היתה לטובה, ולכן נצטוו לקרב אליו את אהרן, כדי להוציא מלבו את הקפדתו עליו, מפני שרצון ה' יתברך שאהבתנו את אחינו בני ישראל, תהיה בתכלית השלמות.

לכיתו של רבי דוד משה מטשורטקוב, הגיעה פעם טלגרמה מופשט ישראל מפרסס, שבקש להתפלל עליו לאחר שלקה במחלה אנושה. כשהכניס המשמש את הבקשה, התבטא ואמר: "ראה הרבי ביצד פושע ישראל זה, מבקש שיתפללו בעדו". אולם הרבי לא הסכים עמו, ואמר: "אך אפשר לדבר סרה ביהודי? והלא יתכן שבקר עשה תשובה"? ובאשר הזכיר המשמש את דברי הגמרא בעבודה זרה ש"כל הפורש ממינות מיד מת", המשיך הרבי לטעון כי יתכן שהלה כבר הספיק לעשות תשובה ומת לאחר מכן. ואמנם התברר כי אותו רשע חזר בתשובה לפני מותו. ומעשה פשוט אחד מחסידיו של רבי דוד משה, שרנגו עליו כי הוא עושה מעשים נלוזים בפתר. בקשו החסידים להביא את הדברים אל הרבי כדי שיבעירונו ממשבתו, ופעם כשישב הרבי ליד שלחנו, וגם השוחט הלו עמד שם, ההין אחד החסידים התיקיים, שנודע בתלמידותיהם מבהק וירא שמים שמים, ובקש מהרבי להביט בשוחט ולהזהר עליו. ומה שרנגו עליו, שרוב הרבי לעשות בו, ואמר לחסידיו: "האם אתה היית רוצה שאתבונן במהותך ואביט בלבך לעמק?"

מדת אהבת ישראל, היתה טבועה בלבו של רבי אברהם יעקב מספינגורא תלמידי, וכל חייו השתדל לקרב כל יהודי מישראל ולהשתתף בכל לב בשמחתו ובצערו. פעם התבטא אחד מחסידיו בפניו כי אין הוא מסגל לסבל כל פלוגי הנגרי, מפני שהוא מקצו דול. אולם הרבי מהר להמליץ טוב ואמר לו: "מדוע אתה מתלונן עליו? והלא הוא נגרא עם לב טבע פנה, ואתה צריך להודות לה' יתברך שנתן לך לב טוב". למקורו ספרו, כי פעם ארע והלך בשבת קדש ברחוב, וראה לצערו יהודים מחללים את השבת, ומאן קבל על עצמו שלעולם לא יביט מבעד לחלון בשבת, כדי שלא יעורר קטרוג על עם ישראל. בשבת נסיעתו לארץ ישראל, נסיעה שארכה פמה ימים ובתוכם היה גם יום השבת, נעמד לפתע בחור צעיר פורקיעול על ספון האניה והחל לעשן בשבת בפרהסייה וכדי להקעים, הדבר היה למרת רוחם של הנוסעים שהודיעו מחלול השבת רבבים, אולם הלה אטם אזנו לבקשתם להפסיק לעשן, ואף לא שעה לבקשתו של הרבי בעצמו לזרק את הסיגריה. "לא הייתי מסגל בשעת מעשה לאהב יהודי כה חצוף", הודה הרבי, "אולם המתנתי בקצרו רוח עד שיצאו שלשה בוככים בשמים, כדי שאוכל לאהב את האישי..."

שאלו פעם את ה"אהבת ישראל" מוויניץ, מדוע הוא מקרב גם את אלו הרחוקים מתורה ומצוות, והשיבו: "מוטב לי לתת בעולם הבא דין והשבון על אהבת-חנם שהיתה לי, מאשר על שנאת-חנם..."

בבית-מדרשו של ה"ישמח ישראל" מאלכסנדר, שמש חסיד בשם רבי אברהם מאיר מוושע בפעל-תוקע, מדי שנה היה נכנס אל הרבי לפני ראש השנה, ומבקש מהרבי שילמדו את פגות התקיעות, אולם הרבי היה משיב תמיד את פניו ריקים. אך בשנתו האחרונה של התוקע, באשר נכנס בהרגלו להתברך מפי הרבי, ואף לא חזר על שאלתו הניגלה לקבל את פגות התקיעה, ביון שבטוח היה שהרבי יענה בשלילה, נכונה לו הפעם הפתעה. הרבי הסביר לו פנים ואמר: "רצונך שאלמד אותך את פגות התקיעות? וכן הסבת ושמע. סוד התקיעות הוא אהבת ישראל, לאהב כל יהודי ויהודי מי שיהיה". והרבי המשיך: "כלום סבור אתה שפגותי ליהודי ירא-שמים המתפלל מדי יום יום? ושמה פגותי לזה המתפלל רק בשבתות ובמזמרים? או אולי פגותי לומר, שיש לאהב אף יהודי שמגיע לבית-הפגות רק פעם אחת בשנה ביום-ההפגות? ובכן, זה ברור ומתור שיש לאהב אותו ואינו צריך להסכמתך בזה, אלא הבה ותשמע למי התפגתי שצריך לאהב אותו. פגותי ליהודי פשוט ובער, בפרי בדי-פריים, שיצא ביום-ההפגות לרחוב וראה כי התניתי סגורות, ולתמיהתו משיבים לו, כי היום הוא יום המשפט, וכשהוא שמע זאת, מתעוררת אצלו הנקדה היהודית התבויה, וכשהוא חוזר לביתו הוא אומר לאשתו כי עליו לנסע העירה כדי ללכת לבית-הפגות, שכן "גם סבא היה עושה כן". אולם זו טענת בי עדין לא סעדו את ארוחת הצהריים, ואלו התניתי סגורות ואין מזון בבית. יוצא הכפרי אל היער פשוטוהו על שכמו, שם הוא צד בעל-חי פלשהו ואשתו מכינה ממנו צלי לארוחת צהריים. לאחר האכילה הוא מנלח את וקנו פתער, שכן לא נאה להופיע בבית-הפגות דרך מנל, ולאחר שהוא רותם את סוסו, יוצאים השנים אל בית-הפגות שבקעיר, ובאשר הוא מגיע אל הפתח, הוא עוצר ואומר: 'דבונו של-עולם! אתה יודע שאני נכרך וריק מדעת, ואף להתפלל אני יודע. אם-כן מדוע אכנס לבית-הפגות בחנם? הריני מודה לך אפוא על העבר ומבקש על העתיד', ומיד הוא מפנה את סוסו לאחור וחוזר לביתו". ויהודי כזה גם-כן צריכים לאהב, סיים הרבי. בפעם רבי אברהם מאיר התוקע לשמע הדברים, ואמר: "יהודי כזה רק הרבי מסגל לאהב, ונענה: "הרי רצית לדעת את סוד התקיעות, וכלום חושב אתה שהם דברים הנקנים באמצעות? צריך לעמל הרבה כדי להגיע למדרגת אהבת ישראל אמיתית. ואלו זה שרוצה רק לדעת, לא יועיל כלום בפגותיו..."

מטעים

ואלה הבגדים אשר יעשו (כתוב)

בטעמי קדמא ואזלא, וכו' ועשו בגדי-קדש, וכו' תכלת וארגמן בטעמים אלו, ביון שבגדי הנהנה היו כלאים, והרמב"ם פסק שהלבושם שלא משעת עבודה עובר משום כלאים, ולכן היו הכהנים צריכים להקדים וללכת בזריזות כדי לפשט את הבגדים בגמר העבודה, שלא לעבור עליהם. (פני יעקב)

ועשו את האפר זהב

חבת זהב בתלישא גדולה, לרמוז לרבי הפוסק לי הפסד ולי הזהב, וכדברי חז"ל תן לו משלנו, משום שגלגל חוזר הוא בעולם, העשירים נעשים עניים והעניים נעשים עשירים, והקב"ה לוקח מזה ונותן לזה, ממון נתלש מזה והשני נעשה גדול. (מראה יעקב)

מעשה חרש אבן

חבת חרש מטעמת בטעם זרקא שצורתה דומה לתולעת, לרמוז לרבי חז"ל "אנשים הללו שבאפוד יחשון אין בותבים אותן בדיו, משום שנאמר פתוחי חתם ואין מפרטים עליהם באומל משום שנאמר במלאכתם, אלא כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן, כהתאנה זו שבנקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום". (פרת אש)

ומלאת את ירם

בדונא תבוי, לרמוז שגם הזוכה לשררה לא יתנאה על הצבור, אלא ובהנו לי, בלתי לה' לבדו. (מראה יעקב)

מדגש

התשובה משמש היום לחידת מלים או מספרים המשתלבים במשבצות ריקות לפי רמזים, משחק שהמציא לפני כמאה שנה בלבד ונקרא למנים בשם 'חידת שתי וערב' או 'חידו מוח', וטעמים, כי הוא מועיל לחיזוק הזכרון ומניעת החלשותו בגיל זקנה. מקור המלה תשבץ הוא בפרשתנו "בתנת תשבץ", וכן 'ושבצת התנתת שש' ובחשן "משבצים זהב", וכן בתהלים "משבצות זהב לבושה", ופרש רש"י "עשה אותה משבצות" דהינו מסגרות לאבני החן. רב סעדיה גאון כתב שהיא בצורת מטבע שבנקימו, שיש בו מרבע העשוי בתוך עגול, והיו רוקמים משבבים לאבן. מכך נוצר המונח של שבוצ דבר בתוך דבר, וכן מלים בתוך משפט. ב'תשבץ' מובאות תשובות רבי שמעון ב"ר צ'מח הורא מאלק'ייה, ובתשבץ' קטן מובאות תשובות רבי שמשון ב"ר צ'דוק, מפסיק רבו המתיר"ם מרטטבורג במאקרו.

ממלכה

רבי ברוך מרדכי ליבשיץ משדליץ, יצא בשחר מביתו לתפלה, ופגע בו עדי-פנים שלא היה חולק לו כבוד, מאלו שאין הציץ מכפר על עוונות-פניהם. פנה אליו הרב ואמר: "ישיר כחה, שבוכותה התישבה לי קשיה גדולה פה התקשיתי. מדי בקר מבקשים שתצילני היום ובכל-יום מעיי-פנים, ותמחתי מדוע יש להוסיף 'ובכל-יום'? והרי אדם מתפלל בכל-יום ומבקש על אותו יום, אלא שעתה הבנתי זאת, כי לא די להתפלל להציל מעיי-פנים היום, שכן פעמים נתקלים בעיי-פנים קמוף לפני התפלה, ולכן מבקשים להציל מהם 'ובכל-יום', גם למחר קדם התפלה..."

כי אין בית יהודי בלי ספרים נפלאים אלו...

הדלקת המנורה מסמלת את אור-התורה, אולם גם מי שעוסק בתורה, אל יפטר עצמו מלהרבות צדקה ומעשים טובים, אלא "ואתה תצוה", תצוה - נוטריקון צעקת הדל תקשיב ותושיע, כי מזה ומזה אל-תנח ידך, מעמוד התורה ועמוד החסד המשלבות גם יחד. (ליקוטי יהודה)